

K jazykové situaci ve Valencii*

Petr Čermák (Praha) – Adéla Kotátková (Castelló)

THE LANGUAGE SITUATION IN VALENCIA

The article focuses on the language situation in Valencia, an important autonomous community of Spain. There are two official languages: Castilian as a language of the whole of Spain (i.e. Spanish) and Valencian as the Valencian people's language proper. The paper describes the relations between Spanish and Valencian both from a linguistic and a socio-political point of view and offers a statistical summary of the use of both languages in the territory of the Valencian Community. Two tendencies important for the future of Valencia are discussed, a tendency to use "countrywide" Spanish and a tendency to preserve Valencian (the latter tendency is frequently based on respect for tradition as well as on personal decisions). In addition, the article considers relations between Valencian and Catalan.

KEYWORDS

Spanish, Valencian; Catalan; diglossia, multilingual state

KLÍČOVÁ SLOVA

španělština, valencijská, katalánština, diglosie, vícejazyčný stát

1. ÚVOD

Španělsko je jako země, kde se mluví několika jazyky, vědním tématem sociolingvistických výzkumů. V tomto textu bychom chtěli věnovat pozornost oblasti, která bývá středem pozornosti méně než Katalánsko, Baskicko či Galicie: představíme jazykovou situaci v autonomní oblasti Valencie. Ukážeme mimo jiné, že příslušnost k vícejazyčnému státnímu útvaru může komplikovat situaci v oblasti, kde se mluví menšinovým jazykem, protože centrální vláda přihlíží při formulování jazykové politiky k situaci ve všech částech země, takže situaci v jedné oblasti může ovlivnit stav v oblasti jiné.

Valencijské autonomní společenství (španělsky *Comunidad Valenciana*, valencijsky *Comunitat Valenciana*) je územně osmým a v počtu obyvatel čtvrtým největším autonomním společenstvím ve Španělsku. Z jazykového hlediska je územím dvojjazyčným, oficiálními jazyky jsou kastilština (tj. španělština, jazyk oficiální na celém území Španělska¹) a valencijská.

* Tento článek vznikl za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres č. 4, *Jazyk v proměnách času, místa, kultury*.

1 V tomto textu budeme používat obě označení, tj. španělština i kastilština (třebaže oba termíny označují též jazykový útvar, volba konkrétní varianty má dnes sociopolitické souvislosti a bývá předmětem kontroverzí).

Valencijská (valencià, *llengua valenciana*) je dle definice Valencijské jazykové akademie (*Acadèmia Valenciana de la Llengua*), tedy instituce, která je oficiální autoritou v jazykových otázkách, jiným názvem pro katalánštinu. Dle jejího stanoviska jsou katalánština a valencijská tímž jazykem. Název katalánština se tradičně užívá pro označení tohoto jazyka v Katalánsku, na Baleárských ostrovech, v části francouzských východních Pyrenejí, v Andorrském knížectví a v městě Alguer na Sardinii; název valencijská se užívá ve Valencijském autonomním společenství a v oblasti El Carxe v Murcii. Zároveň platí, že z lingvistického hlediska dialekty používané ve Valencii patří k jedné dialektální skupině (západní katalánština), která zahrnuje jak všechna valencijská nářečí, tak i ta ze západního Katalánska a východní Aragonie. Tato dialektální skupina se liší od východní katalánštiny (okolí Barcelony a Baleárské ostrovy) zejména výslovností.

Oficiální názor akademie, který vlastně odpovídá historickým pokusům nazývat tento útvar jazykem katalánsko-valencijským, není jediným, se kterým se lze setkat.

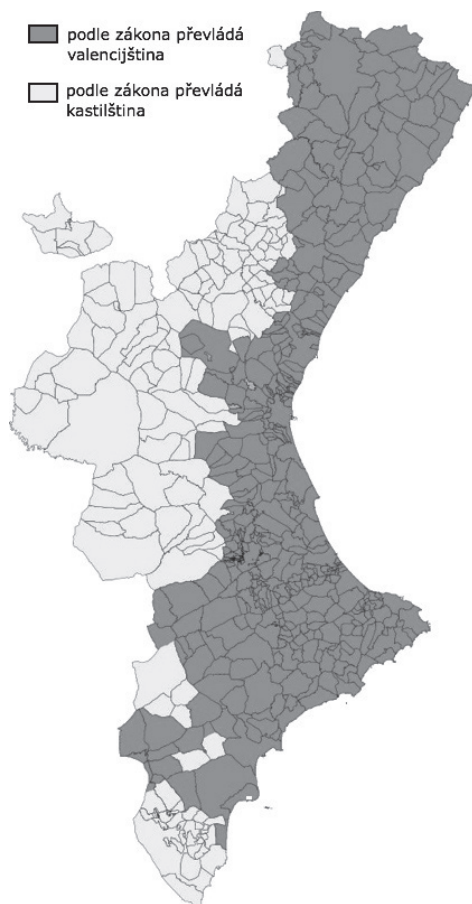
- 1) Podle některých výzkumů veřejného mínění více než polovina uživatelů valencijské považuje svůj jazyk za jazyk samostatný, odlišný od katalánštiny² (zdůrazňujeme, že jde o názory běžných obyvatel, nikoli o pohled odborný).
- 2) Existují názorové proudy, které zdůrazňují jednotu „katalánských“ zemí a mají tendenci tento názor přenášet i do oblasti jazykové, což vede k menším ohledům k specifické jazykové tradici valencijské.

Jak bývá v podobných situacích obvyklé, jazykové otázky mají i poměrně složité historické a politické souvislosti — a i tento obecnější kontext bychom chtěli ve svém článku představit.

2. VALENCIJŠTINA A KASTILŠTINA: OFICIÁLNÍ STATUS A ÚZEMNÍ ROZŠÍŘENÍ

Jako na celém území Španělska je i ve valencijské autonomní oblasti jedním z oficiálních jazyků španělština. Tuto skutečnost stvrzuje i *Estatut d'Autonomia*, tj. základní ústavní norma upravující poměry v autonomní oblasti, schválená španělským parlamentem v letech 1982 a 2006 (platnost normy potvrdilo též hlasování valencijského parlamentu). Táž norma stanovuje také oficiální status valencijské (stejně jako další jazyky existující v autonomních oblastech vedle španělštiny je označována právním pojmem *llengua pròpia*, valencijsky *llengua pròpia*, tj. „vlastní jazyk“). Existuje dokonce zvláštní zákon, *Llei d'ús i ensenyament del valencià* (Zákon o užívání a výuce valencijské), který vytváří právní rámec pro koexistenci obou oficiálních jazyků tím, že definuje oblasti, kde převažuje valencijská, a oblasti s převahou kastilštiny (viz mapa 1).

2 Např. výzkum provedený v roce 2014 valencijskou vládou na vzorku 2016 lidí uvádí, že přes 52 % považuje valencijskou za jazyk odlišný od katalánštiny.

MAPA 1. Oblasti s převažující valencijsčinou a oblasti s převažující kastilštinou³

Takové ustanovení se může jevit jako zvláštní, nicméně je nezbytné, aby bylo možné zajistit výuku ve školách a celou řadu dalších praktických věcí (více k tomu dále v oddílu 4.2). Dokument konstatuje, že konkrétní podoba rozvržení oblastí vychází z prací akademických a filologických institucí, aniž je příliš specifikuje. Je nicméně zřejmé, že podoba oblastí odráží jejich historický vývoj.

Klíčovým faktorem pro jazykově-národnostní charakteristiku autonomní oblasti je existence Valencijského království (Regne de València)⁴, útvaru, který byl od 13. do 18. století (1238–1707) významnou součástí Aragonské koruny. Aragonská koruna

³ Za laskavé poskytnutí mapky děkujeme Joanu Borràs-Comesovi z barcelonské Autonomní univerzity.

⁴ Existují dva kraje (la Plana d’Utiel-Requena a l’Alt Vinalopó), které nepatřily k Valencijskému království, ale k Valencijskému společenství byly připojeny proto, že patřily k provinciím Valencie a Alicante vytvořeným na začátku 19. století.

byla relativně decentralizovaná, což umožňovalo jejím částem, tedy i Valencijskému království, relativně samostatný vývoj (dnes bychom možná mluvili o konfederaci). Jazykově převažovali mluvčí katalánštiny. Navzdory katalánskému, příp. aragonskému původu si obyvatelstvo v poměrně krátkém čase vytvořilo vlastní identitu (srov. Baydal, 2016), která se ustálila v 14. a hlavně v 15. století (Ferrando, 1980). Právě v tomto období začali Valencijci nazývat svůj jazyk *valencijsštinou*, aniž to znamenalo jakékoliv lingvistické odlišení od katalánštiny.

Proto nás nepřekvapí, že na uvedené mapce jasně převažují oblasti, které zákon definuje jako území s převahou valencijsštiny. Oblastí s dominancí kastilštiny je méně; jsou to

- oblasti, které byly při reconquistě (tj. dobývání území od Arabů a jejich vytlačování z Pyrenejského poloostrova) obsazeny Aragonci;
- oblasti, které byly po vyhnání pokřtěných Arabů (*moriscos*) v 17. století osídleny Kastilci;
- oblasti, které byly dříve součástí Kastilie.

Z hlediska územního zahrnují území s převažující valencijsštinou 75 % celkové rozlohy autonomní oblasti, „kastilská“ území pak 25 % (co do počtu obyvatel je poměr 87 % ku 13 %).

Zákonem daná definice oblastí umožňuje přizpůsobit jazykové situaci školský systém i otázky spjaté s komunikací ve veřejném prostoru. Obecně vzato platí, že v „kastilských“ oblastech je komunikačním jazykem ve školách kastilština, valencijsštiny se učí jen jako samostatný předmět. Ve „valencijských oblastech“ se jako komunikační užívají jazyky oba dle rozhodnutí konkrétní školy (situace na různých školách se tak liší). Další aspekty komunikace ve veřejném prostoru budou komentovány v oddílu 4.2.

Navzdory právě popsanému zákonu a z něho vyplývající politice, definované rozložení oblastí ani zdaleka nepředurčuje skutečné užívání obou jazyků dnešními mluvčími.

2.1 REÁLNÉ UŽÍVÁNÍ KASTILŠTINY A VALENCIJSŠTINY

Veškeré sociolingvistické výzkumy provedené v posledních desetiletích potvrzují, že skutečnost, že konkrétní mluvčí žije v historicky „valencijské“ oblasti, neznamená, že jeho hlavním jazykem bude valencijsštiny (srov. tabulku 1).

Tabulka 1 odráží průměrné hodnoty z jednotlivých oblastí. Mapy 2–5 ukazují situaci jen ve „valencijské“ oblasti a přihlížejí k rozdílům mezi jejími jednotlivými částmi. Vyplývají z nich jednak velké odlišnosti mezi dílčími územími, jednak — a především — skutečnost, že na mnoha územích „valencijské“ oblasti více než polovina obyvatel není schopna tímto jazykem mluvit nebo psát na dobré úrovni. Lze tedy konstatovat, že aktivních mluvčích valencijsštiny ubývá.

Jak vyplývá z Tabulky 1, ve výše definovaných „kastilských“ oblastech je znalost valencijsštiny spíše pasivní. Pouze v krajích, které sousedí s těmi, kde se mluví valencijsky, najdeme jisté procento bilingvních obyvatel.

	Celkem	Valencijsky mluvící oblast	Kastilsky mluvící oblast
Rozumí (%)			
Vůbec	6,2	3,6	23,3
Trochu	21,4	18,7	39,4
Docela dobře	28,3	28,3	28,3
Výborně	44,1	49,3	9,0
Neví/neodpověděl	—	0,1	—
Schopen mluvit (%)			
Vůbec	21,7	16,7	54,8
Trochu	27,3	26,8	30,5
Docela dobře	17,9	19,0	10,7
Výborně	33,0	37,4	4,0
Neví/neodpověděl	0,1	0,2	—
Schopen číst (%)			
Vůbec	20,1	16,2	45,9
Trochu	27,0	26,5	30,1
Docela dobře	24,9	25,8	19,1
Výborně	28,0	31,4	4,9
Neví/neodpověděl	—	0,1	—
Schopen psát (%)			
Vůbec	40,3	36,2	67,8
Trochu	24,9	25,5	20,8
Docela dobře	14,5	15,5	8,1
Výborně	20,2	22,8	3,3
Neví/neodpověděl	—	—	—

TABULKA 1. Znalost valencištiny v jednotlivých oblastech (zdroj: Generalitat Valenciana, 2015, s. 6)

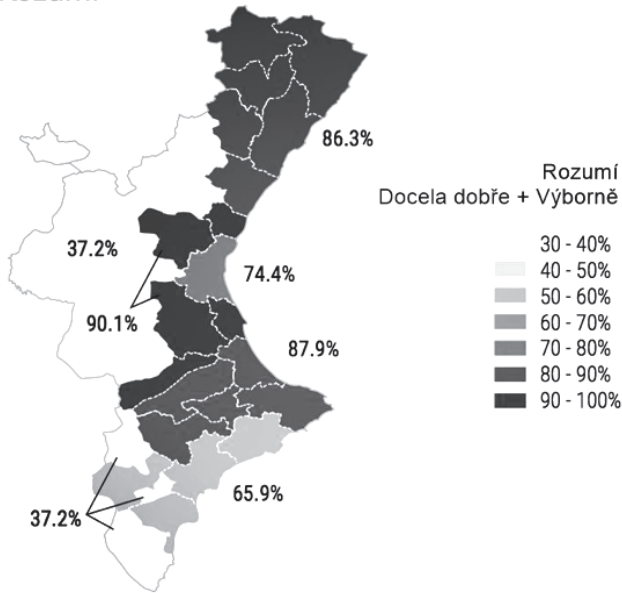
Kastilština ovšem převládá i v některých historicky „valencijských“ oblastech. Platí to zejména o větších městech — tam je valencištiny menšinovým jazykem (nejvíce je to patrné ve městech Valencie a Alacant-Elx).

Znamená to tedy, že na celém území Valencijského společenství (tj. bez ohledu na „historickou“ příslušnost) najdeme monolingvní kastilské mluvčí. Z toho vyplývá, že navzdory zákonem daným opatřením (definice oblastí, výuka ve školách) je valencištiny spíše na ústupu. Je tomu tak proto, že opačným směrem než zmiňovaná opatření působí řada faktorů:

- lze říci, že v období mezi zánikem Valencijského království až do roku 1982 byla valencištiny vytlačena z veřejného prostoru jako oficiální komunikační jazyk (centralistická prošpanělská tendence měla v různých dobách různou sílu a různou podobu; vždy byla součástí obecného tlaku na ostatní jazyky, kterými se mluví na španělském území);
- příslušnost ke Španělsku vedla zejména ve 20. století (a zejména od roku 1939) k silnému přistěhovalectví z kastilsky mluvících oblastí;

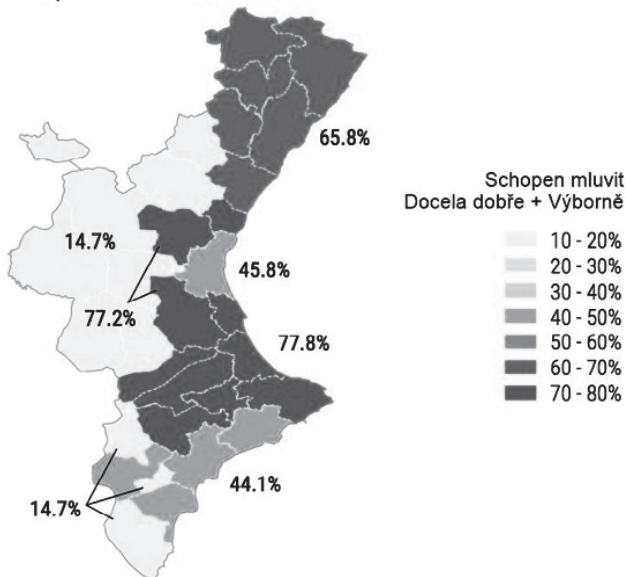

Rozumí

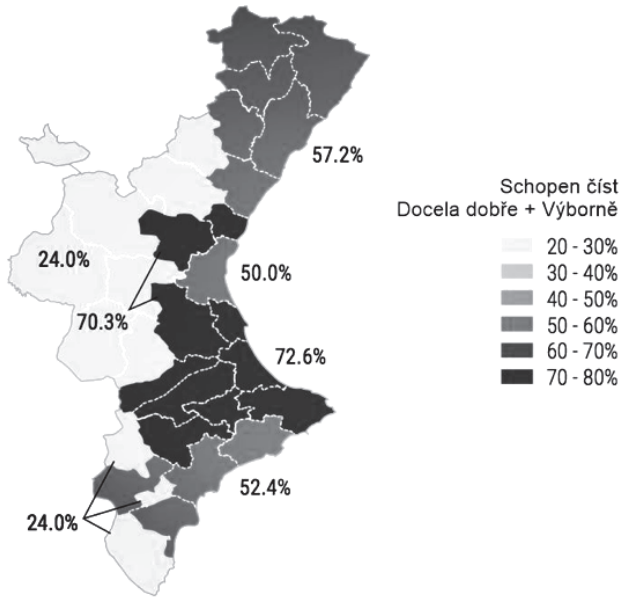
MAPA 2. Znalost valencištiny na „valencijských“ územích (zdroj: Generalitat Valenciana, 2015, s. 7)

Schopen mluvit

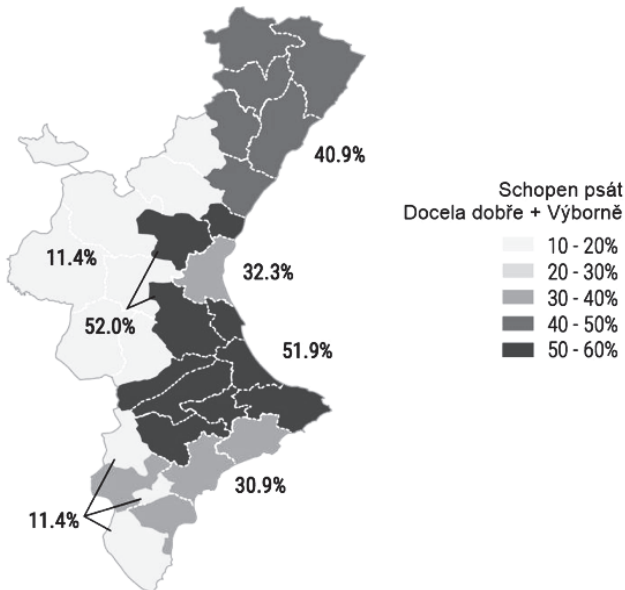
MAPA 3. Znalost valencištiny na „valencijských“ územích (zdroj: Generalitat Valenciana, 2015, s. 7)

Schopen číst

MAPA 4. Znalost valencištiny na „valencijských“ územích (zdroj: Generalitat Valenciana, 2015, s. 8)

Schopen psát

MAPA 5. Znalost valencištiny na „valencijských“ územích (zdroj: Generalitat Valenciana, 2015, s. 8)

- s již komentovanou centralistickou tendencí souviselo vyloučení valencijské valencijské z vzdělávacího systému, což v kombinaci s absencí valencijské valencijské ve veřejném prostoru vedlo k tomu, že k mezigeneračnímu přenosu docházelo víceméně jen v rodinách;
- výše zmíněnými důvody postupuje dlouhodobě kladený důraz na jednotnou španělskou identitu a upozadování identit jiných.

Důsledkem výše popsaného vývoje je skutečnost, že v současnosti už takřka nelze nalézt monolingvní valencijské mluvčí, jazyková kompetence v kastilštině je samozřejmostí. Nelze se tomu divit: každý obyvatel Valencijského společenství je obklopen kastilštinou (ta naprosto převažuje ve sdělovacích prostředcích a de facto i ve vzdělávacím systému, většina smíšených párů vychovává děti v obou jazycích nebo jen v kastilštině⁵).

Nejčastějším případem tak je dvojjazyčnost, která nabývá různých podob: velmi častá je situace, kdy znalost valencijské valencijské je spíše jen pasivní. I u aktivních mluvčích valencijské valencijské obvykle platí, že lépe ovládají standard kastilštiny než valencijské valencijské. Většinou je považováno za „normální“, že mluvčí, který v běžných životních situacích mluví valencijsky, použije v písemném projevu kastilštinu, a to i tehdy, když píše lidem, se kterými by mluvil valencijsky. Jde tedy často o klasický případ diglosie: valencijská valencijská je spojena s neformální, např. rodinnou komunikací, kastilštinu s formálními, „vyššími“ projevy. V jedné společnosti spolu žijí kastilští mluvčí (aktivně monolingvní, ale mnohdy s velmi dobrou pasivní znalostí valencijské valencijské) a mluvčí bilingvní. U těch druhých zcela běžně dochází ke střídání kódů (*code-switching*), když se obrátí na kastilského mluvčího — a i neznámého člověka obvykle osloví kastilsky.

Propojíme-li zákonem definovanou typologii jazykových oblastí se skutečnou znalostí jednotlivých jazyků, dojdeme ke čtyřem skupinám:

1. Území, na kterých podle zákona převládá valencijská valencijská, která jsou ale silně pošpanělstěna: metropolitní území Valencie a Alacant-Elx.
2. Zbylá území, na kterých podle zákona dominuje valencijská valencijská (*predomini lingüística valencia legal*), mluvčí jsou ale bilingvní a valencijská valencijská se často omezuje na méně formální užití (diglosie).
3. Území, která jsou dle zákona kastilská a ani historicky nejsou valencijská: la Plana d'Utiel-Requena a l'Alt Vinalopó.
4. Zbylá území, kde zákon konstatuje dominanci kastilštiny, jsou přitom historicky valencijská. Historický kontakt s valencijskou valencijskou způsobuje, že pro mnoho obyvatel není tento jazyk cizí, rozumí mu a někteří jím dokonce mluví.

3. VALENCIJŠTINA A KATALÁNŠTINA

V předchozím oddílu jsme věnovali pozornost koexistenci kastilštiny a valencijské valencijské. Valencijská valencijská se ale tradičně vztahuje též ke katalánštině, a jak uvidíme, Katalánsko

5 Častá je i situace, kdy rodiče osobně preferují valencijskou valencijskou, ale dítě vychovávají v kastilštině.

a katalánština hrají nepřímou významnou roli v politickém a jazykovém vývoji Valencijského společenství.

Ještě než popíšeme základní koncepce definující vztah katalánštiny a valencijské jazyky, musíme charakterizovat obecný rámec, ve kterém vznikly.

Využívání jazykových argumentů v diskusích o politickém a národnostním směřování zkoumané oblasti má dlouhou historii. Při hodnocení současného stavu je třeba brát v úvahu tyto skutečnosti:

- 1) Období frankismu, které započalo po španělské občanské válce (1936–1939) a trvalo až do Frankovy smrti (1975)⁶, se vyznačovalo mj. důrazem na centralizaci Španělska, což se odráželo v postoji k národnostním hnutím na územích, kde se mluví též jinými jazyky, než je kastilština (španělština). Zejména v Katalánsku byl postup centrálních úřadů často chápán jako projev nátlaku a tato interpretace se běžně objevuje i dnes (budiž ale řečeno, že např. katalánština byla v Katalánsku běžně přítomna, nebyla zakázána a mluvilo se jí, dokonce bylo více monolingvních katalánských mluvčích než dnes; v poslední etapě frankismu bylo možné navštěvovat koncerty v katalánštině; rozsáhlý slovník katalánštiny — Alcover–Moll–Sanchis Guarner /1964, 1969/ — vyšel z 90 % ještě za frankismu atd.). Obecně lze ale konstatovat, že frankismus se opíral o tradicionalistické, konzervativní, většinou pravicové myšlenkové směry, naopak zmiňovaná národnostní hnutí — např. v Katalánsku — se často vyznačovala levicovým zaměřením. Odtud pramení skutečnost, že centralistické tendence jsou dodnes obecně spojovány spíše s konzervativní pravicovou politickou linií, zatímco např. hnutí usilující o nezávislost Katalánska jsou většinou levicová, někdy výrazně levicová (toto zobecnění pochopitelně neplatí absolutně a pro všechny etapy nedávné historie stejně; v poslední době je např. v Katalánsku možné pozorovat u tradičně spíše pravicové strany *Convergència i Unió* příklon k tendencím mířícím k nezávislosti).
- 2) Pád frankismu a přechod k demokracii znamenal velkou změnu: bylo nutno obnovit demokratické instituce a upravit vnitřní uspořádání země. Není proto překvapivé, že v poslední čtvrtině 20. století došlo k dramatickému vývoji, během něhož se složitě utvářelo současné politické a právní uspořádání Španělska a definovala se práva jednotlivých územních celků. Tento vývoj pokračuje dodnes (jak už jsme uvedli, např. dnešní podoba zákona upravujícího poměry ve Valencii je z r. 2006) a např. z poměrně dramatického současného vývoje v Katalánsku vyplývá, že ke změnám v této oblasti může docházet i v budoucnu. Pro popis situace valencijské jazyky je nicméně důležité, že zlom po pádu frankismu vytvořil situaci, kdy se nově definovala řada aspektů politického a společenského života, proto byla poslední čtvrtina 20. století tak bohatá na aktivitu institucí a jednotlivců usilujících o úpravu národnostních a jazykových poměrů v oblasti.
- 3) V průběhu historie byla období, kdy si Barcelona a Valencie jako klíčová velká města konkurovala a jejich vzájemná rivalita byla velmi silná. I tento aspekt hrál roli při formování současné situace v oblasti.

6 Za koncovou hranici lze příp. chápat též rozpuštění frankistického parlamentu v roce 1977.

S vědomím existence zmiňovaných historických souvislostí můžeme charakterizovat vztah valencijské a katalánštiny.

3.1 VALENCIJŠTINA A KATALÁNŠTINA JAKO JEDEN JAZYK

Jak už bylo řečeno v úvodu, oficiální stanovisko normotvorné instituce je takové, že valencijská a katalánštin jsou jen různým, územně definovaným označením téhož jazyka. Toto stanovisko zároveň zdůrazňuje svébytnost valencijské jako jazyka úzce spjatého s historií, kulturou a identitou valencijské oblasti.

Zároveň platí, že termín valencijská se v dialektologii používá jako souhrnné označení pro všechna katalánská nářečí používaná na území dřívějšího valencijského království (srov. např. Veny, 1998). Tuto skutečnost ale Valencijci nechtějí chápat tak, že by valencijská byla dialektem katalánštiny ve smyslu hierarchickém: přesnější vysvětlení je, že jazyk katalánštin-valencijská sestává ze dvou velkých dialektálních skupin, východní a západní, a valencijské dialekty představují podstatnou část jedné z nich. Varianty, kterými se mluví na valencijském území (tj. dialekty valencijské), totiž patří až na jedinou výjimku do západní skupiny (do této skupiny ale patří i západní polovina Katalánska a východní pás Aragonska (*Franja d'Aragó*) (srov. k tomu mapu 6).

MAPA 6. Dialektální rozvrstvení katalánštiny (zdroj: Consell de Mallorca, 2017)

Srovnáme-li situaci katalánštiny-valencijské jazyky se stavem v ostatních románských jazycích, můžeme konstatovat, že skupiny dialektů i dialekty samé vykazují jen velmi malou diatopickou variantnost. Je tomu tak proto, že jsou výsledkem demografické expanze poměrně jednotných pyrenejských řečí (*parlars pirinencs*). V době největšího územního rozšíření katalánštiny (tj. ve 13. stol.) se východní a západní dialekty lišily jen dvěma fonologickými rozdíly (výslovností zavřeného přízvučného *e* z vulgární latictiny (1) a výslovností *i* (2) v digrafu *ix*).

- (1) *pera* ‚hruška‘: [péra] západní dialekty / [póra] východní dialekty
 (2) *caixa* ‚krabice‘: [kájʃa] západní dialekty / [kája] východní dialekty

Během dalšího vývoje vznikly fonologické rozdíly další (např. neutralizace nepřízvučných *e* a *a* a později i nepřízvučných *o* a *u* v východních dialektech), jež přispěly k destabilizaci systému verbální flexe a jejímu následnému odlišnému vývoji v různých dialektech.

Shrneme-li situaci, lingvistická analýza podporuje chápání valencijské a katalánštiny jako jednoho jazyka. Proti tomuto přístupu se přímo či nepřímo vymezují koncepce, v jejichž utváření hrály a hrají významnou roli politicko-národnostní faktory. Charakterizujme tři, z nichž dva představují póly na škále úvah o jazykovém vztahu katalánštiny a valencijské jazyky.

3.2 „PANKATALANISMUS“

Jednou z nich je koncepce, která zdůrazňuje jednotu — jazykovou a potažmo národnostně-politickou — všech území „katalánského jazyka“, tj. území, kde se mluví katalánštinou nebo valencijsky. Toto hnutí bývá označováno jako pankatalanismus. Z historického hlediska se má o co opírat, protože jak už jsme naznačili výše, tato území sdílí kromě jazyka též část historie. V jistém smyslu byla projevem této tendence též volba termínu katalánština jako označení celého jazyka (valencijsčina je obecně používána jen jako územně vymezená varianta). Cílem extrémní varianty pankatalanismu je vytvoření nezávislého státu ze všech území, kde se mluví katalánštinou (uvažuje se o názvech Katalánské země nebo jen Katalánsko). Na valencijském území se pankatalanistické úvahy objevovaly po celé 20. století — nejvýznamnějším myslitelem tohoto proudu byl Joan Fuster (1922–1992), autor spisu *My, Valencijsci* (*Nosaltres, els valencians*), ve kterém mluvil o nutnosti „národní rekonstrukce“ Valencijského společenství v rámci Katalánských zemí. V oblasti politické se k těmto myšlenkám — nikoli již k názvu — hlásí zejména nacionalistické levicové formace (např. *Esquerra Republicana del País Valencià*, doslova Republikánská levice Valencijské země), jež mají často své sesterské organizace v Katalánsku. Tyto strany ale nemají dostatečný počet hlasů, aby mohly získat zastoupení ve valencijském parlamentu. Budiž řečeno, že většina stran a organizací, o kterých je řeč, se dnes k termínu pankatalanismus nehlásí (ten má dnes většinou pejorativní význam a užívají ho spíše odpůrci hnutí).

K myšlence ochrany a rozvíjení valencijského kulturního dědictví ve společném kontextu s ostatními územími katalánského jazyka se hlásí též některé organizace

a instituce, jako např. *Acció Cultural del País Valencià* (Kulturní akce Valencijské země), organizace, na jejíž činnost dříve výrazně přispívala katalánská vláda a jiné katalánské instituce (nepřekvapí, že tato skutečnost je zdůrazňována názorovými oponenty tohoto směru).

3.3 JAZYKOVÝ „SECESIONISMUS“

Druhá koncepce naopak označuje valencijsčinu za samostatný jazyk, odlišný od katalánštiny, příp., protože takové tvrzení je lingvisticky těžko obhajitelné, zdůrazňuje rozdíly mezi valencijsčinou a katalánštinou, a neomezuje se jen na jazyk: zdůrazňuje též rozdílnou historii, kulturu, identitu. Tento proud bývá — opět často s negativním příděchem — nazýván jazykovým secesionismem. Jeho vznik bývá vykládán jako reakce na výše zmíněnou pankatalanistickou tendenci: ta je interpretována jako projev katalanistického „imperialismu“, jako snaha dominovat všem oblastem katalánského jazyka. Považuje se tedy za součást antikatalanismu, obecnějšího termínu, který označuje protikatalánské postoje ve Španělsku obecně (příp. i mimo Španělsko). Specifické označení pro secesionismus je *blaverisme* (blaverismus, termín odvozený od *blava*, tj. modrého pruhu na valencijské vlajce, který ji odlišuje od vlajky katalánské). Z politického hlediska je tato koncepce spojována především s pravicovými a prošpanělskými stranami.

Z jazykového hlediska je vlastně nemožné argumentovat pro odlišnost valencijsčiny od katalánštiny. Proto se často uvádějí spíše jen emocionální argumenty a zdůrazňuje se rozdílný historický vývoj (např. se mluví o souvislosti valencijsčiny s jazykem mozarabského obyvatelstva Valencie, což by byl prvek, který by valencijsčinu odlišoval od katalánštiny). Někdy se argumentuje větším podílem kastilských slov ve valencijsčině (než v katalánštině) nebo existencí subdialektu mluveného v oblasti hlavního města Valencie, tzv. *apitxat*, jenž se svou desonorizací frikativ a afrikát vzdaluje nejen od obecné valencijsčiny, ale především od barcelonského standardu.

3.4 „UMÍRNĚNÁ“ PODPORA VALENCIJŠTINY

V současné době lze konstatovat, že významná část podporovatelů valencijsčiny (někdy jsou to bývalí zastánci pankatalanismu) upřednostňuje strany, které se definují jako provalencijské (*valencianistes*), jako je levicová koalice *Compromís* (v roce 2015 získala 18,7 % hlasů). Tato strana dnes vládne ve valencijském společenství v koalici se španělskou PSOE (Španělská socialistická dělnická strana). Takto orientovaní zastánci valencijsčiny se v posledních letech soustředí na vybudování samostatné valencijské identity v rámci Španělska. Tento nový směr přinesl hlavně straně *Compromís* značné úspěchy, např. post starosty města Valencie (předchozí starostka nemluvila valencijsky).

4. PRAKTICKÉ DŮSLEDKY

Podívejme se na praktické důsledky vývoje, který jsme právě popsali.

4.1 DEFINICE NORMY VALENCIJŠTINY

Jak bylo řečeno v úvodu, současná právní úprava přiznává právo stanovovat normu a rozhodovat o jazykových otázkách Valencijské jazykové akademii (*Acadèmia Valenciana de la Llengua*), která není nikterak podřízena obdobné instituci katalánské, totiž Institutu katalánských studií (*Institut d'Estudis Catalans*; to ostatně ani není možné, protože pravomoc těchto institucí nesahá za hranice příslušného autonomního společenství). Budiž řečeno, že mezi akademiky jsou jak ti, kteří více podporují odlišnosti a zvláštnosti valencijské (*particularistes*), tak i ti, kteří se snaží především o to, aby se norma příliš nevzdálila od té katalánské/baleárské (*unitaristes*). Někteří z těchto akademiků pracují také pro výše uvedený *Institut katalánských studií*.

Zvláštní pozornost musela Valencijská jazyková akademie věnovat pravopisu, protože jeho rozkolísanost a nejednotnost vždy představovala ve valencijské problematice. Akademie se přiklonila k užívání tzv. Castellónských norem (*Normes de Castelló*), pravopisné konvence podepsané v roce 1932 předními valencijskými intelektuály a představující aplikaci katalánské pravopisné normy vytvořené významným katalánským lingvistou Pompeuem Fabrou na valencijskou. Tato pravopisná norma je závazná pro instituce, univerzity atd. Vzhledem k výše řečenému nás ale nepřekvapí, že mnozí zastánci jazykového secesionismu tuto normu nepřijali a řídí se tzv. Puigskými normami (*Normes de Puig*), vypracovanými v roce 1979 jazykovou sekcí *Real Acadèmia de Cultura Valenciana* (Královské akademie Valencijské kultury), soukromé instituce, jež konkuruje Akademii oficiální a podporuje taková jazyková řešení, která zdůrazňují odlišnost valencijské od katalánštiny. Rozšíření této normy je výrazně menší než dosah normy oficiální.

Od zmiňovaných norem jsou odvozena též ostatní normativní pravidla — z toho vyplývá, že i v morfoloické, syntaktické a lexikální oblasti má valencijská norma dvojí.

„Oficiální“ norma opět vychází z gramatik katalánské lingvisty Fabry, odrážejících jak hlavní dialektální varianty dnešní katalánštiny/valencijské, tak literární tradici, a to zejména tzv. Zlatého období (*Segle d'Or*, 15. století, počátek 16. stol.). Oficiální norma je tedy od začátku polycentrická, protože počítá s třemi substandards, s jedním pro každé historické území: Katalánsko, Valencie a Baleáry.

Význam alternativní normy je menší, nicméně snaha zdůraznit odlišnost valencijské dílčí úspěchy měla. Např. se podařilo stigmatizovat některé jazykové tvary standardní valencijské tím, že byly označeny jako cizí (tj. katalánské). Tímto způsobem se pro některé společenské kruhy staly určité tvary nevalencijskými: např. ukazovací zájmena *aquest*, *aqueix* „tento“, „onen“ byly nahrazeny tvary *este*, *eixe*, ačkoli jsou doloženy na valencijském území už od 13. stol. a dodnes se většinou používají v psaném projevu.

V současnosti lze pozorovat dvojí chování tradičních zastánců jazykového secesionismu: někteří se pomalu přizpůsobují normám valencijské jazykové akademie, jiní se většinou vyjadřují jen kastilsky.

Shrneme-li to, specifická situace vede k tomu, že jednotliví uživatelé valencijské jazyky mohou volit ze dvou možností, jedné většinové (na vzestupu), jedné menšinové (na ústupu). Ta většinová je oficiální, ale ve svém rámci umožňuje různé formy, které jsou buď obecné (*unitaristes*) nebo velmi lokální (*particularistes*). Takže v dokumentech téhož úřadu lze např. najít aplikaci různých jazykových kritérií (vliv má např. to, kdo je zrovna u moci, srov. Mas, 2008). Není nutné zdůrazňovat, jak nepříznivý vliv má taková situace na postavení valencijské jazyky — je pravděpodobné, že přispívá k výše komentovanému poklesu užívání tohoto jazyka.

4.2 KASTILŠTINA A VALENCIJŠTINA VE VEŘEJNÉM PROSTORU

Výše jsme konstatovali, že v poměrně velké části Valencijského společenství jsou obyvatelé obklopeni kastilštinou, že se ve veřejném prostoru setkají s valencijskou spíše výjimečně.

Podstatnou roli hrají pochopitelně sdělovací prostředky.

Velký rozruch vzbudilo v roce 2011 zastavení příjmu vysílání významné katalánské televize TV3 na valencijském území. Šlo o jedinou katalánskou televizi vysílající v katalánštině, kterou si mohli Valencijsci naladit. Vysílání bylo zastaveno, protože provozovatelé neměli licenci na vysílací kanál, takže až do té doby vysílali nelegálně, a proto dostali pokutu od valencijské vlády. Případ může doložit rozštěpení valencijské společnosti. Pro valencijské mluvčí (s výjimkou těch antikatalanistických) jde o velkou ztrátu a uvedený důvod považovali za zástupný. Výhradně kastilsky mluvící obyvatelé tuto skutečnost buď nezaznamenali, nebo ji interpretovali jako správný krok, který zamezí katalánské rozpínavosti za hranice Katalánska.

Největší polemiku posledních let ovšem vyvolalo uzavření veřejné valencijské televize a rozhlasu ve valencijské jazyce (Radiotelevisió Valenciana, Canal 9) v roce 2013. Po celém území valencijského společenství se konaly demonstrace proti tomuto rozhodnutí, které způsobilo to, že v současnosti neexistuje žádná televize ani rozhlas (kromě některých lokálních) ve valencijské jazyce/katalánštině. Nutno podotknout, že tento krok odsuzuje i část španělských mluvčích, protože tato valencijská televize pro ně byla možností, jak zlepšit svou pasivní znalost valencijské jazyky a dozvědět se o různých kulturních událostech z celého valencijského společenství. Současná vláda schválila zákon o znovuoživení této televize.

Co se týká celostátních médií, valencijskou/katalánštinu v nich není takřka slyšet. Pokud např. ve zprávách mluví někdo valencijsky, objeví se kastilské titulky (někdy dokonce dabing).

V tištěných médiích je situace dost podobná. Všechna vydavatelství jsou v rukou španělských skupin a média fungují výhradně v kastilštině (katalánsky psaná média vydávaná v Katalánsku se ve Valencii nedistribuuje, řeší ostatně katalánská, ne valencijská témata). Některá z těch, co mají vydání zvlášť pro každé autonomní společenství, obsahují pár stránek ve valencijské jazyce. To je ale charakteristické spíše pro jejich online vydání (úroveň valencijské jazyky je ale často špatná). Existuje jen jeden významný tištěný časopis ve valencijské jazyce (*El Temps*).

Další, neméně podstatnou sférou je ta veřejná. Ačkoliv je podle zákona povinné, aby byly nápisy a dokumenty na všech úřadech ve valencijské jazyce, skutečně uplatňo-

vání hodně záleží na konkrétním pracovníkovi, který je za něj zodpovědný. Vzhledem k tomu, že současný zákon nezaručuje, aby úředníci ovládali oba dva oficiální jazyky, i zde má převahu kastilština. V současné době se projednává reforma, která chce situaci změnit.

4.3 STRATEGIE MLUVČÍCH

Tváří v tvář valencijskému jazykovému konfliktu (termín používaný Ninyiolesem, 1969) volí jednotliví mluvčí různé strategie.

Nezdá se, že by kastilsky mluvící obyvatelé museli zásadním způsobem přizpůsobovat užívání jazyka situaci: dvojjazyčnost nápisů apod. jim nijak neztěžuje situaci.

Jiná je situace u valencijských mluvčích. Jako u každého menšinového jazyka jsou i u valencijské mluvy mluvčí, kteří pocítují současnou situaci svého jazyka jako nepřiznivou a hledají cesty, jak ji zlepšit. Jak vyplývá z předchozího textu, musí strategie užívání valencijské mluvy přizpůsobovat různým faktorům: 1) dominující kastilštině jako oficiálnímu jazyku celého mnohonárodnostního útvaru; 2) skutečnosti, že někteří spoluobčané spojují užívání valencijské mluvy s katalánštinou; 3) skutečnosti, že obecně klesá motivace mluvit valencijsky.

Provalencijské aktivisté se snaží podporovat valencijskou mluvu jednak jejím běžným užíváním, jednak tlakem na instituce, aby byla valencijská mluva podporována též administrativně politickými nástroji. V této své druhé aktivitě musí počítat s protitlakem, jehož kořeny a motivace jsme už vysvětlili. Už na zrušení vysílání katalánské televize jsme si ukázali, jak úhel pohledu zásadně ovlivňuje hodnocení konkrétního jevu. Mezi provalencijskými mluvčími je rozšířeno přesvědčení, že centrální vláda podporuje centralizační tendence a naopak se snaží tlumit vše, co by potenciálně mohlo vést k oslabení centrálního státu. Jazykově-historická blízkost Valencie ke Katalánsku je v tomto postoji ještě utvrzuje. A tak vidí projev centralizace i v řadě každodenních situací (např. dálniční poplatky na trati Valencie — Madrid jsou nulové, na stejně dlouhé vzdálenosti Valencie — Barcelona nikoli apod.). Rovněž systém školství je podle nich nedostatečný, protože nezaručuje bilingvizi španělských mluvčích ani dobrou úroveň jazyka valencijských mluvčích. Hledisko nevalencijských mluvčích je pochopitelně odlišné.

5. ZÁVĚRY

V tomto textu jsme se pokusili představit jazykovou situaci v jedné z částí Španělska, která nebývá v centru pozornosti. Snažili jsme se popsat historické, kulturní a jazykové souvislosti dnešního složitého stavu. Nechtěli jsme vyjadřovat hodnotící stanoviska, ale jen ukázat typologii životních situací a názorů obyvatel Valencie. Ze sociolingvistického hlediska se nám zdá nesporné, že příslušnost k státu se složitou vnitřní strukturou, kde se mluví více jazyky, komplikuje situaci v každé jednotlivé části: je zřejmé, že nejen centrální vláda má při volbě strategií v každé jednotlivé oblasti na paměti též oblasti ostatní.

LITERATURA

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006): *Gramàtica normativa valenciana*. Valencie: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- ALCOVER, A. M. — MOLL, F. D. B. — SANCHIS GUARNER, M. (1964; 1969): *Diccionari català-valencià-balear: Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*. Palma de Mallorca: Moll.
- BAYDAL, V. (2016): *Els valencians, des de quan són valencians?* Valencie: Afers.
- COMUNITAT VALENCIANA (1982; 2006): Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana. In: *Boletín Oficial del Estado*. Madrid.
- CONSELL DE MALLORCA (2017): *Mapa dialectal del català*. In: EINESCAT [online]. [cit. 2017-02-17]. Dostupné z: http://www.conselldemallorca.net/?&id_parent=4414&id_class=2215&id_section=12080&id_son=11782.
- CORTS VALENCIANES (1983): Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'Ús i Ensenyament del Valencià. In: *Diari Oficial núm. 133*. Valencie.
- FABRA, P. (1933): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO, A. (1980): *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*. Valencie: Universitat de València.
- FUSTER, J. (1977): *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62.
- GENERALITAT VALENCIANA (2015): *Knowledge and Social Use of Valencian Language*. Valencie.
- GENERALITAT VALENCIANA (2006): *Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*. Valencie.
- MAS, JOSEP A. (2008). *El morfema ideològic*. Benicarló: Onada Edicions.
- NINYOLES, R. L. (1969): *Conflicte lingüístic valencià: substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. Valencie: Editorial Tres i Quatre.
- VENY, J. (1998): *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

Petr Čermák | Ústav románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
petr.cermak@ff.cuni.cz

Adéla Kotátková | Departament de Filologia i Cultures Europees, Universitat Jaume I | Av. de Vicent Sos Baynat, s/n, 12071 Castelló de la Plana, España
kotatkov@uji.es